

НАЗВАНИЯ НА ЖЕНАТА РОДНИНА В БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК, ПРЕДСТАВЕНИ В ХЕТЕРОНИМНИ РЕДОВЕ*

ЦВЕТЕЛИНА ГЕОРГИЕВА

ИНСТИТУТ ЗА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК „ПРОФ. ЛЮБОМИР АНДРЕЙЧИН“

ПРИ БЪЛГАРСКАТА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ

cveti.g@abv.bg

Статията представя в структуриран вид общите названия на жената роднина в българския език чрез прилагане на ономазиологичния подход. Застъпва се мнението, че тези названия са хетероними (а не синоними) и се предлага дефиниция на хетеронимен ред. Названията са организирани в хетеронимни редове.

Езиковият материал е ексцерпиран от енциклопедичния речник *Българска семейно-родова лексика*, където лексикалните единици са подредени по азбучен ред.

Ключови думи: названия на жената роднина, диалекти, хетеронимен ред, български език

THE GENERAL DESIGNATIONS FOR A *FEMALE RELATIVE* IN THE BULGARIAN LANGUAGE PRESENTED AS HETERONYMIC ROWS

TSVETELINA GEORGIEVA

INSTITUTE FOR BULGARIAN LANGUAGE, BULGARIAN ACADEMY OF SCIENCES

cveti.g@abv.bg

The article presents in a structured way the general designations for female relatives in the Bulgarian language using an onomasiological approach. The author argues that these names are heteronyms (not synonyms) and proposes a definition of a heteronymic row. The names under study are themselves organized in heteronymic rows.

The language material is borrowed from the encyclopaedic dictionary of *Bulgarian Family and Kinship Lexis*, where the lexical units are arranged alphabetically.

* Авторката благодари за подкрепата на Министерството на образованието и науката на България по Национална научна програма „Културноисторическо наследство, национална памет и обществено развитие“, одобрена от РМС № 577 от 17 август 2018 г.

Keywords: designations for female relatives, dialects, heteronymic rows, Bulgarian language

Както е известно, в българския език освен конкретни названия на лица роднини (напр. *баща, майка, син, дъщеря, съпруга* и др.) съществуват и общи названия на човека в рода (напр. *роднина*), на мъжа (напр. *родственник, родоначалник, потомък* и др.), на жената (напр. *родственица, родоначалничка, потомка* и др.), на детето от мъжки пол (напр. *момче*) и от женски пол (напр. *момиче*), а също и на съвкупността от хора роднини (напр. *род, деди, поколение* и др.). Трябва обаче да се отбележи, че с някои от тези названия може да се назове лице роднина само в определен контекст.

В настоящото изследване обект на анализ са общите названия само на жената роднина – както общоупотребими, така и необщоупотребими (диалектни и остарели), ексцерпирани от енциклопедичния речник *Българска семейно-родова лексика* на Хр. Холиолчев, М. Младенов и Л. Радева (БСРЛ/BSRL 2012). Целта е следната: 1) названията на жената роднина да бъдат организирани в хетеронимни редове (по-нататък ХР) и да се представят като отделна микросистема; 2) да се обобщи информацията за тях, като се обособят ХР в рамките на микросистемата; 3) да се опишат тези ХР в структуриран вид и 4) да се направят нужните изводи.

Подходът от понятието към езиковата форма при представяне на подобни номинационни единици е прилаган в тематичните речници на народния календар и на българската семейна обредност (Легурска, Китанова/Legurska, Kitanova 2008, Легурска и др./Legurska i dr. 2012), в семантичния речник на основните роднински названия в българския език (Георгиева/Georgieva 2018a), при представяне на конкретна група имена – названията на мъже роднини (Георгиева/Georgieva 2018b) и др.¹ В посочените изследвания не се използват термините хетероним и хетеронимен ред и в повечето от тях понятието е описано с езикови знаци, оградени в горни запетаи (изключение прави семантичният речник, където то е представено с неезикови знаци – с цифров код). Причината за избор на ономаσιологичен подход и в тази статия е продиктувана от идеята да се направи опит за дефиниране на термина *хетеронимен ред* и да се прокара ясна граница между синонимите като равностойни единици в една езикова система и хетеронимите² като равностойни единици в различни езикови (в случая диалектни) системи (за термина хетероним и хетеронимия вж. Холиолчев/Holiolchev 1978, Парашкевов/Parashkevov 1987 и др.). Под **хетеронимен ред** разбирам двуделно цяло, което се състои от хетероними и описание на

понятието, към което те се отнасят. Условно казано, в лявата част на ХР е описанието на понятието – то е опората, а в дясната част – хетеронимите.

Както беше посочено, за организираща единица в ХР се приема понятието. В тази статия то е представено чрез езикови знаци – парафраза, оформена с главни букви и в прави скоби. Срещу нея в азбучен ред в получер шрифт са изброени хетеронимите с различни бележки според източника на ексцерпция: книж. (книжовно), разг. (разговорно), диал. (диалектно), остар. (остаряло), рядко. С главни букви са изписани названията, които се приемат за представителни единици. Там, където има конкретна информация за териториалното разпространение, тя е посочена в наклонени скоби. По данни на БСРЛ/BSRL 2012 в някои случаи след бележка „вар.“ са изписани варианти на езиковата единица, като по-пълна библиографска и енциклопедична информация за всяко название може да се открие в самия речник. В горни запетаи (‘’) и с малки букви са изписани допълнителните признаци.

Изследваният материал е представен в структуриран вид, тъй като по този начин едновременно може: 1) езиковите единици да бъдат групирани по парафрази – надредна и подредни; 2) да се открие ясно наличието както на йерархичност, така и на опозиционни двойки при парафразите; 3) да се открие общото и различното между членовете на ХР.

Като надредна се приема парафразата [ЖЕНА, КОЯТО Е В РОДСТВЕНИ ОТНОШЕНИЯ С ДРУГО ЛИЦЕ], а като нейни подредни – останалите, между които се откриват противопоставяния по различни признаци, срв.: 1) по признака *предходност/следходност* – [ЛИЦЕ ОТ ЖЕНСКИ ПОЛ, ДАЛЕЧНА ПРЕДШЕСТВЕНИЧКА, ОСНОВАТЕЛКА НА РОД] : [ЛИЦЕ ОТ ЖЕНСКИ ПОЛ СПРЯМО СВОИТЕ ПРЕДЦИ]; 2) по признака *наличие на кръвна връзка* – [ЖЕНА РОДНИНА ПО КРЪВ] : [ЖЕНА РОДНИНА ПО СВАТОВСТВО] и 3) по признака *наличие на семейна обвързаност* – [ЖЕНА НЕОМЪЖЕНА, БЕЗ СЕМЕЙСТВО] : [ЖЕНА ОМЪЖЕНА, СЪС СЕМЕЙСТВО (И ДЕЦА)]. Езиковият материал предполага възможност за допълнителна диференциация по третия признак, напр.: към [ЖЕНА НЕОМЪЖЕНА, БЕЗ СЕМЕЙСТВО] да се обособят ХР с парафрази ‘в моминска възраст’, ‘възрастна’, ‘в първа любов’ и др.; към [ЖЕНА ОМЪЖЕНА, СЪС СЕМЕЙСТВО (И ДЕЦА)] да се обособят ХР с парафрази ‘глава на семейството’, ‘къщовница’, ‘бездетна’ и др. Ето как изглежда структуриран езиковият материал:

[ЖЕНА, КОЯТО Е В РОДСТВЕНИ ОТНОШЕНИЯ С ДРУГО ЛИЦЕ]
– *акрабà* диал. /Гюмюрджинско; Димотишко/; *БЛЪЗКА* книж., разг.,

диал.; *блѝзн(о)* диал. /Гюмюрджинско/; **(в)ъжсика; въ̀треши(о)* диал. /Гюмюрджинско/; *на̀рѝдица* диал. /Банско/; *ро̀дица* разг., диал.; *ро̀дка* диал. /Ломско; Дупнишко/; *РОДНИНА* (вар.: *ро̀днина, руднѝна*) книж., разг., диал. /Видинско, Пирдопско; Ихтиманско; Самоковско; Ксантийско; Гюмюрджинско; Димотишко/; *руднѝна* /Банат/; *ро̀днѝца* диал.; *РО̀ДСТВЕНИЦА* книж., разг.; *сво̀етина* диал. /Гетовско/; *сво̀ещина* диал.; *сво̀йнина* диал. /Беленско/; *сво̀йщина* диал.

По признака *предходност/следходност*

1. [ЛИЦЕ ОТ ЖЕНСКИ ПОЛ, ДАЛЕЧНА ПРЕДШЕСТВЕНИЧКА, ОСНОВАТЕЛКА НА РОД] – *пра̀ма̀йка* книж.; *пра̀родѝтелка* книж.; *РОДОНАЧА̀ЛНИЦА, РОДОНАЧА̀ЛНИЧКА* книж.
2. [ЛИЦЕ ОТ ЖЕНСКИ ПОЛ СПРЯМО СВОИТЕ ПРЕДЦИ] – *домо̀ро̀дица* остар.; *плѝменница* книж., разг.; *ПОТО̀МКА* книж.

По признака *наличие или отсъствие на кръвна връзка*

1. [ЖЕНА РОДНИНА ПО КРЪВ] – *еднокръ̀внина* разг., диал.
2. [ЖЕНА РОДНИНА ПО СВАТОВСТВО]– *до̀рка* диал. /Девинско/; *СВА̀ТЯ, СВАХА* книж., разг., диал.

По признака *наличие или отсъствие на семейна обвързаност*

1. [ЖЕНА НЕОМЪЖЕНА, БЕЗ СЕМЕЙСТВО] – *бекя̀рка* разг., диал.; *ергѐнка* диал. /Гоцеделчевско/, *лѐфтера* диал. /Хасково/
 - 1.1. ‘в моминска възраст’ – *госпо̀жсца* (вар.: *госпо̀йца*) разг.; *дѐва* книж. /западнобългарски говори/; **девая; девесѝлка* диал. /Гетовско/; *дѐвѝсница* диал. /Разложко; Банско/; *дѐвѝца* книж.; *дѐвѝяче* диал. /Дупнишко; Кратовско; Трънско; Софийско/; *ДЕВО̀ЙКА* (вар.: *дѐвѝкя, дѐвѝкя*) книж., разг., диал. /*дѐвѝкя, дѐвѝкя* – западни и северозападни говори (Пиротско; Царибродско; Босилеградско)/; *дѐвѝяче* диал. /Дупнишко; Трънско; Софийско; Кратовско/; *лѐфтера* диал. /Хасково/; *мо̀дня* диал. /Плевенско; Поповско; Кубратско; Новозагорско/; *МОМА̀* (вар.: *мумъ, мо̀ма*) книж., разг., диал.; *момѝ* диал. /западни и югозападни говори/; *мо̀мече* диал. /Асеновградско; Смолянско; Маданско; Гюмюрджинско/; *момѝнка* (вар.: *мо̀минка*) диал. /*момѝнка* – Гоцеделчевско; Маданско; Драмско; Сярско; Ксантийско; *мо̀минка* – Девинско/; *момѝца* (вар.: *мо̀мица*) диал. /Смолянско; Маданско/; *мо̀миче* (вар.: *мо̀миче*) книж., разг., диал. /Гюмюрджинско/; *момѝчка* (вар.: *мо̀мичка*) диал. /*момѝчка* – Драмско; Димотишко; Гюмюр-

джинско; Дедеагачко; *мѝмичка* – Дебърско; Охридско; *момишияче* диал. /Плевенско/; *момляче* (вар.: *мѝмляче*) диал. /Софийско; Самоковско; Ихтиманско; Пернишко; Дупнишко; Кюстендилско/; *мѝмня* диал. /Плевенско; Поповско; Кубратско; Новозагорско/; *момушка* диал. /Солунско/; *момушлѝк* диал. /Тетевенско/; *мѝмяче* диал. /Дупнишко; Кюстендилско; Велес/; *мѝтка* диал. /Разложко/; *мѝна* диал. /Котленско/; *хлѝпѝчка* разг.

- 1.2. ‘възрастна’ – *захѝдница* (вар.: *заѝдница*) диал. /Софийско/; *корешница* диал. /Дебърско/; *момѝ* (вар.: *мумѝ*, *мѝма*) книж., разг., диал.; *моминка* (вар.: *мѝминка*) диал. /Троянско/; *стародѝтина* диал.; *староседѝлица* диал. /Трънско/; *ухѝдница* диал.
- 1.3. ‘голяма, едра, висока’ – *момалѝнда* диал. /Банско/; *момарляга* (вар.: *момаряга*) диал. /Великотърновско/; *момендрѝга* диал. /Монтанско/; *моминдряга* диал.; *моминдяга* диал. /Севлиево/; *момичляк* диал. /предимно в северозападни говори/; *момтенѝца* диал. /Маданско/; *момтерѝца* диал. /Смолянско/; *момяга* диал.
- 1.4. ‘любима’ – *галѝвница* диал.; *гѝленица* (вар.: *гѝлница*, *гѝльница*) диал. /Смолянско; Малкотърновско/; *гальѝвница* диал. /Асеновградско; Девинско; Смолянско/; *гальѝвничка* диал. /Смолянско/; *драгѝвница* диал. /родопски, тракийски, странджански говори; спорадично в Добруджа/; *запѝлница* диал.; *избрѝница* книж.; *изгѝра* разг., диал. /странджански говор/; *изгор-дѝушица* диал. /Велес/; *изгѝрница* диал.; *ищѝвница* диал. /родопски говори/; *ЛИБЕ* (вар.: *лѝбе*) книж, разг., диал.; *лѝба* диал. /югозападни говори/; *лѝбе* разг., диал.; *любѝзница* (вар.: *либѝзница*) диал. /либѝзница – Старозагорско/; *лѝбна* диал.; *лѝбне* диал. /югозападни говори/; *лѝбница* диал. /западни говори/; *любѝвница* (вар.: *либѝвница* (*либѝвѝница*)) диал. /Разградско/; *палѝмница* диал. /Тетевен/; *препѝла* диал.; *севдѝ* (вар.: *сѝвда*, *севдѝ*, *сѝвдя*, *севдѝб*) разг., диал. /широко разпространено/
- 1.5. ‘в първа любов’ – *прѝвнѝло* диал. /Бургаско/; *прѝвнина* диал.; *първѝло* диал. /Тетевенско; Ивайловградско/; *първина* диал. /Свищовско; Добричко; Пернишко/; *първонарѝченица* диал. /Софийско/
- 1.6. ‘пристанала на мъж (момък)’ – *бегѝлка* диал.; *бегулка* диал. /Софийско/; *врелѝша* диал. /Троянско/; *пристанѝка* (вар.: *пристанка*) диал. /Ловешко; Троянско/; *пристанѝша* разг., диал. /Карловско; Пловдивско/

- 1.7. ‘която се омъжва със съгласието на родителите си’ – *д̀̀деница* диал. /Врачанско/; *сд̀̀деница* диал.
- 1.8. ‘със зестра’ – *миразл̀̀йка* (вар.: *миразл̀̀йка*) диал. /Кюстендилско; Благоевградско; Щипско-Струмишко/; *миразч̀̀йка* (вар. *миразч̀̀йка*, *меразч̀̀йка*) диал. /Радомирско; Дупнишко; Кюстендилско; Врачанско; Плевенско/
- 1.9. ‘след разваляне на годеж’ – *зап̀̀стеница* диал.; *нап̀̀стеница* (вар.: *нап̀̀стеница*, *нап̀̀стеница*, *нап̀̀стеница*, *нап̀̀стеница*, *нап̀̀стеница*) разг., диал. /Тетевен/; *пар̀̀ясница* (вар.: *пар̀̀ясница*, *пар̀̀ясница*) разг., диал.
2. [ЖЕНА ОМЪЖЕНА, СЪС СЕМЕЙСТВО (И ДЕЦА)] – *ч̀̀лядница* (вар.: *ч̀̀лядница*) диал.
- 2.1. ‘в съпружески отношения с главата на семейството или родово-семеината задруга’ – *ДОМАК̀̀ИНЯ* разг., диал.; *домовладик̀̀inya* книжно; *домовладич̀̀ица* книжно
- 2.2. ‘глава на семейството’ – *ДОМАК̀̀ИНЯ* разг., диал.; *домовладик̀̀inya* книжно; *домовладич̀̀ица* книжно; *дом̀̀вница* (вар.: *дом̀̀вница*, *дом̀̀мница*, *домомница*) диал.; *з̀̀йка* диал.; *сайб̀̀йка* (вар.: *сайб̀̀йка*, *сайб̀̀йка* и др.) разг., диал.
- 2.3. ‘къшовница’ – *берид̀̀мка* диал.; *берид̀̀мница* диал.; *берок̀̀кница* диал. /Прилепско/; *в̀̀ртодомница* диал. /спорадично в Дупнишко/; *в̀̀рток̀̀ица* диал.; *в̀̀рток̀̀ицица* (вар.: *в̀̀ртик̀̀ицица*) разг., диал. /Врачанско; Годечко; мизийски и странджански говори; Плевня, Драмско/; *ДОМАК̀̀ИНЯ* книж., разг., диал. /Софийско/; *домаш̀̀рка* (вар.: *домош̀̀рка*) диал.; *д̀̀мница* диал. /централни балкански говори (Карловско; Казанлъшко); Пловдивско; Първомайско/; *дом̀̀вница* диал. /мизийски и балкански говори/; *з̀̀йка* диал.; *к̀̀ицица* (вар.: *к̀̀ицица*, *ка̀̀ицица*, *ко̀̀ицица*) диал. /Разложко; Гоцеделчевско, Велинградско; Асеновградско; Смолянско; Ардинско; Старозагорско/; *к̀̀иц̀̀об̀̀рница* диал. /Врачанско; Тетевенско; Самоковско/; *К̀̀Щ̀̀ОВНИЦА* книж., разг., диал. /предимно в мизийски и северозападни говори (Ломско; Плевенско; Лясковец)/; *к̀̀иц̀̀од̀̀мница* (вар.: *ка̀̀иц̀̀од̀̀мница*, *ка̀̀иц̀̀од̀̀мница*) диал. /Ихтиманско; Дупнишко; Самоковско (*ка̀̀иц̀̀од̀̀мница*)/; *прѝ̀носница* (вар.: *прѝ̀носница*) диал.; *̀̀редна жена* разг., диал.; *̀̀редница* диал. /Копривщица/
- 2.4. ‘грижовна, добра’ – *милом̀̀жа* диал. /Копривщица/

- 2.5. ‘любима’ – *галевница* диал.; *гъленица* (вар.: *гълница*, *гълъница*) диал. /Смолянско; Малкотърновско/; *гальовница* диал. /Асеновградско; Девинско; Смолянско/; *гальовничка* диал. /Смолянско/; *драгдовница* диал. /източнобългарски говори; спорадично в Добруджа/; *запълница* диал.; *избръница* книж.; *изгѝра* разг., диал. /странджански говор/; *изгор-дѝшица* диал. /Велес/; *изгѝрница* диал.; *ищѝвница* диал. /родопски говори/; *ЛЙБЕ* (вар.: *лѝбе*) книж, разг., диал.; *лѝба* диал. /югозападни говори/; *лѝбе* разг., диал.; *любѝзница* (вар.: *либѝзница*) диал. /либѝзница – Старозагорско/; *лѝбна* диал.; *лѝбне* диал. /югозападни говори/; *лѝбница* диал. /западни говори/; *любѝвница* (вар.: *либѝвница* (*либѝвница*)) диал. /Разградско/; *палѝмница* диал. /Тетевен/; *препала* диал.; *севѝда* (вар.: *сѝвда*, *сѝвѝ*, *сѝвѝя*, *сѝвѝѝ*) разг., диал. /широко разпространено/
- 2.6. ‘в първа любов’ – *първѝло* диал. /Бургаско/; *първѝнина* диал.; *първѝло* диал. /Тетевенско; Ивайловградско/; *първѝна* диал. /мизийски говори; Пернишко/; *първонарѝченица* диал. /Софийско/
- 2.7. ‘бременна’ – *БРѝМЕННА (ЖЕНА)* книж., разг.; *гулѝма жена* диал. /Пловдивско/; *кормѝста жена* диал. /Гоцеделчевско/; *кормѝста жена* диал. /Асеновградско/; *невѝлка* диал.; *невѝлна жена* диал.; *непразна* (*нипразна*) *жена* диал. /Карловско; Пловдивско; Разградско/; *пълна жена* диал. /Гоцеделчевско/; *сдетѝнява жена* диал. /Пловдивско/; *тегѝтна жена* диал. /Санданско/; *товѝрена жена* (вар.: *твѝрена жена*) диал. /Асеновградско; *твѝрена жена* (Санданско; Гоцеделчевско)/; *тежка жена* разг., диал. /Благоевградско; Гоцеделчевско; Троянско/; *трѝдна жена* разг., диал. /Софийско; Троянско; Разградско; Пловдивско; Първомайско/; *жена на друг ред* диал. /Ловешко/; *жена в положение* книж., разг.; *жена у положение* диал. /Разградско/
- 2.8. ‘бездетна’ – *БЕЗДЕТКА* разг., диал. /западни и югозападни говори – Врачанско; Кюстендилско; Босилеградско/; *бездеткина* (вар.: *бездеткѝна*, *бездеткиня*, *бездеткѝня*) диал. /Софийско; Самоковско (*бездеткѝня*, *бездеткѝна*); Силистренско (*бездеткиня*, *бездеткѝня*)/; *БЕЗДЕТНА ЖЕНА* книж., разг.; *бездетница* диал.; *безплѝдна жена* книж., разг.; *безрѝдка* диал. /Разложко; Гоцеделчевско; Велинградско/; *безрѝдна жена* диал. /Благоевградско; Санданско; Гоцеделчевско/; *безчѝдка* (вар.: *безчѝдка*) диал. /Санданско/; *безчѝдна жена* диал. /Санданско/; *безчѝдница* (вар.: *безчѝдница*) диал. /*безчѝдница* – Свищовско, *безчѝдница* – Петричко/; *безчѝядна жена* диал.; ка-

- сърка* диал. /странджански говор; Чаталджанско; Беленско; Шуменско; Варненско/; *щерица* (вар.: *щирйца*) диал. /югозападни говори – Благоевградско, Санданско, на североизток – Провадийско, *щирйца* – Съединение)/; *ялована* диал. /странджански говор/; *яловица* (вар.: *яловица*, *ялъвица*, *йёлувица*) разг., диал. /Благоевградско; Санданско; Гоцеделчевско; странджански говор; *яловица* – Пловдивско; Първомайско; *яловица* – Разградско; *йёлувица* – Добруджа/; *яловуша* (вар.: *ялъвуша*) диал. /Карловско/; *яловицина* диал. /Пловдивско/
- 2.9. ‘която ражда всяка година’ – *каталётка* диал. /западни и югозападни говори/; *каталеткйна* (вар.: *каталеткйна*, *катилёткина*, *каталёткина*) диал. /западни и югозападни говори; *катилёткина* – Бобошево/
- 2.10. ‘която вече не може да ражда’ – *отрòдена жèна* диал.
- 2.11. ‘при или след първо раждане’ – *първакйна* диал.; *първакйна* диал.; *първескйна* (вар.: *първаскйна*, *първоскйна*) диал. /Пловдивско; Старозагорско/; *първескйна* (вар.: *първескйна*, *първаскйна*, *първоскйна*) книж., разг., диал. /първаскйна – Русенско; *първескйна*, *първескйна* – предимно източни говори; *първоскйна* – Асеновградско; Смолянско; Маданско; Ардинско/; *първестйна* диал. (Благоевградско); *първорòдка* диал. /югозападни говори/
- 2.12. ‘родилка’ – *добййка* диал. /Софийско/; *лахòдка* диал.; *лену̀са* диал. /Провадийско/; *лехòнка* (вар.: *леднка*) диал. /югозападни говори, Костурско/; *леху̀нка* (вар.: *леу̀нка*, *лю̀нка*) диал. /Велешко; Крушевско; Прилепско; Охридско; Гевгелийско; Костурско; Кукуш/; *леху̀са* (вар.: *леу̀са*), *лаху̀са* (*лау̀са*), *лоху̀са* (*лоу̀са*), *луху̀са* (*луу̀са*), *леву̀са*, *лъву̀са* (*лъу̀са*), *лефу̀са*, *лафу̀са* и др.) разг., диал. /мизийски, подбалкански и тракийски говори/; *леху̀сна* (вар.: *леу̀сна*, *леву̀сна*, *лефу̀сна*) диал. /Никополско; Банат/; *леху̀сница* (вар.: *леу̀сница*, *лефу̀сница*) диал. /Никополско/; *роденица* диал. /Ксантийско/; *РОДИЛКА* (вар.: *родилка*, *родилька*) книж., разг., диал. /Ихтиманско; Самоковско/; *родилница* (вар.: *родильница*, *ръдильница*) диал. /Пловдивско; Тополовградско; Ивайловградско; Малгарско; *родильница* – Ксантийско; *ръ-дильница* – Дедеагачко/; *родилья* диал. /Софийско; Ихтиманско; Самоковско; Кюстендилско/; *родителка* диал. /Карловско; Пловдивско; Кулско/; *родителница* диал. /Ловешко; Троянско/; *роду̀ля* (вар.: *роду̀ла*) диал. /роду̀ля – Годечко; Софийско; *роду̀ла* – Пиротско/; *рождёлка* (вар.: *рождёлка*, *рождёлка*) диал. /Асеновградско; Девинско/; *рождёлница* (вар.: *рождёлница*) диал. /Асеновградско; Смолянско; Ардинско; Момчилградско/; *рождёнка* диал. /Елинпелинско; Ихтиман-

- ско; Пернишко; Скопско;/ *рождѝлка* диал. /Асеновградско;/ *рождѝлница* (вар.: *рождѝлница*, *рождѝльница*) диал. /Пещерско;/ *рождѝлница* диал. /Асеновградско/
- 2.13. ‘кърмачка’ – *дѝйница* диал. /Прилепско; Охридско;/ *доѝля* диал. /западнобългарски говори, Софийско;/ *доярка* диал. /Прилепско;/ *КЪР-МАЧКА* книж., разг., диал.; *кърмекѝна* диал. /Шуменско;/ *кърмѝлка* диал.; *кърмѝлница* диал.
- 2.14. ‘в първи брак’ – *първѝло* диал. /Бургаско;/ *пърѝнина* диал.; *първожѝнка* диал.; *първожѝнкиня* диал.
- 2.15. ‘в не първи брак’ – *намескѝня* (вар.: *намѝскиня*, *намѝскина*) диал. /предимно западни говори (Софийско; Самоковско – *намѝскиня*; Кюстендилско); Кумановско (*намѝскина*); Пирдопско; Ихтиманско; Панагюрско, отчасти и в Пазарджишко; Плевенско;/ *намѝстница* (вар.: *намѝсница*) диал. /Шумен/
- 2.16. ‘във втори брак’ – *второжѝнка* книж., разг., диал.; *двѝкиня* (вар.: *двѝйкиня*) диал. /спорадично в западнобългарски говори – Годечко; Свогенско; Софийско; *двѝйкиня* – Врачанско; Оряховско;/ *двѝкѝжѝнкиня* (вар.: *двѝкѝжѝнкиня*, *двѝкоженкиня*) диал. /Годечко; Свогенско; Софийско; Врачанско; Оряховско;/ *повтѝрица* диал. /Ловешко;/ *повтѝриѝ* диал. /Тервелско; Старозагорско;/ *повтѝрка* диал. /мизийски говори;/ *повтѝрна* диал.; *повтѝрница* диал.; *пожѝнушка* диал. /Софийско;/ *пултѝрка* диал. /Банат/
- 2.17. ‘в трети брак’ – *потрѝтима* диал.; *потрѝтница* диал.; *третьожѝнкиня* диал.
- 2.18. ‘в няколко брачни връзки едновременно’ – *многомѝжница* диал.
- 2.19. ‘със зестра’ – *миразлѝйка* (вар.: *миразлѝка*) диал. /Кюстендилско; Благоевградско; Щипско-Струмишко;/ *миразчѝйка* (вар. *миразчѝка*, *меразчѝйка*) диал. /Радомирско; Дупнишко; Кюстендилско; Врачанско; Плевенско/
- 2.20. ‘останала без съпруг’ – *безмѝжовница* диал. /Стралджа/
- 2.21. ‘разведена, напусната’ – *напѝсната жена* книж., разг., диал.; *напѝстена жена* диал.; *напѝстеница* (вар.: *напустеница*, *напѝщеница*, *напущеница*, *напѝсненица*, *напѝсница*) разг., диал. /Троянско; Тетевен; Копривщица;/ *остѝйница* диал. /Разложко;/ *отрѝдена жѝна*

диал.; *параманка* диал. /Благоевградско/; *парясана жена* диал.; *парясница* (вар.: *парѐсница*, *парѐсница*) разг., диал. /мизийски и централни балкански говори (Горнооряховско; Еленско; Шуменско; Провадийско) и сливенски и северни тракийски говори; *парѐсница* – Ямболско/; *прѐстена жена* диал. /Дупнишко; Кюстендилско/; *РАЗВѐДЕНА (ЖЕНА)* книж., разг., диал.

2.22. ‘вдовица’ – *ВДОВИЦА* (вар.: *удовица*, *дувѝца*, *авдувица*, *ивдувица*) книж., разг., диал.

В резултат на направената систематизация може да се обобщи, че според БСРЛ/BSRL 2012 в българския език:

1. най-много са езиковите единици в ХР [ЖЕНА, КОЯТО Е В РОДСТВЕНИ ОТНОШЕНИЯ С ДРУГО ЛИЦЕ], ‘в моминска възраст’, ‘любима’, ‘родилка’, ‘къшовница’ и ‘бездетна’;³

2. най-малко са езиковите единици в ХР [ЖЕНА РОДНИНА ПО КРЪВ], [ЖЕНА ОМЪЖЕНА, СЪС СЕМЕЙСТВО (И ДЕЦА)], ‘която не ражда вече’, ‘грижовна, добра’, ‘в няколко брачни връзки едновременно’, ‘останала без съпруг’, ‘вдовица’;

3. броят на изведените ХР за омъжената жена в сравнение с тези на неомъжената е двойно по-голям;

4. само за неомъжената жена има названия, които я характеризират според признака ‘големина’;

5. с едни и същи езикови единици се назовава любимата жена преди и след брака, както и жената със зестра;

6. няма представителни общоупотребими названия във всеки ХР;

7. най-много представителни общоупотребими единици има сред названията в ХР [ЖЕНА, КОЯТО Е В РОДСТВЕНИ ОТНОШЕНИЯ С ДРУГО ЛИЦЕ];

8. в ХР има както едносъставни, така и многосъставни (описателни) названия (те са най-много в ХР ‘бременна’ и ‘разведена, напусната’);

9. между членове на един ХР може да се установят синонимни отношения въз основа на признака принадлежност към определена територия (ареал) – напр. в ХР [ЖЕНА, КОЯТО Е В РОДСТВЕНИ ОТНОШЕНИЯ С ДРУГО ЛИЦЕ] за говора на Гюмюрджинско синоними са: *акраба̀*, *близн(о)*, *вътрешн(о)* и *роднина*.

Изведените хетеронимни редове не само представят в структуриран вид общите названия на жената роднина в българския език, но и задават теми за нови търсения във връзка с разграничаването на хетероними от си-

ноними, с определянето на опорен член в синонимния ред и др. Някои от тези въпроси имат пряко отношение и към лексикографското представяне на диалектните названия. Поради ограничение в обема на статията те ще бъдат разгледани в следващи публикации.

БЕЛЕЖКИ / NOTES

¹ По-различен е начинът на организиране на езиковия материал в *Идеографския диалектен речник на българския език*. В него „в общ азбучен ред се дават книжовните думи и особени понятия, а след тях се дават всички техни диалектни съответствия“ (ИДР/IDR: 7–8).

² Терминът хетероним се използва с вложеното от Я. Гоосенс съдържание (вж. Холиолчев/Holiolchev 1978 и др.).

³ Създаването на ХР за ‘къщовница’, ‘бременна’, ‘бездетна’, ‘родилка’ и др. на пръв поглед може да изглежда странно, но то е съобразено с концепцията на БСРЛ/BSRL 2012, а именно – в речника са посочени не само безспорни названия за [БАЩА], [МАЙКА], [БРАТ], [СЕСТРА], [СИН], [ДЪЩЕРЯ], [СЪПРУГ], [СЪПРУГА] и др., но и такива, които може да функционират като роднински названия в определен контекст (срв. – и за тях Хр. Холиолчев използва специално въведения цифров код).

ЛИТЕРАТУРА

- БСРЛ 2012: Холиолчев, Хр., М. Младенов, Л. Радева. Българска семейно-родова лексика. Енциклопедичен речник. София, „Изток – Запад“.
- Георгиева 2018а: Георгиева, Цв. Семантичен речник на роднинските названия в българския език. – *Studia z filologii polskiej i słowiańskiej*, 53, s. 72–83.
- Георгиева 2018б: Георгиева, Цв. Названия на мъжа роднина в българския език. – В: *Общество. Думи. Съзнание. Юбилеен сборник в чест на езиковедите Ангел Пачев, Иван Касабов и Максим Стаменов*. София, Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“, с. 128–137.
- ИДР: Радева, В. (ред.) Идеографски диалектен речник на българския език. Т. 1: А–Д. София, Български бестселър.
- Легурска, Китанова 2008: Легурска, П., М. Китанова. Тематичен речник на термините на народния календар. София, Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“.
- Легурска и др. 2012: Легурска, П., Н. Павлова, М. Китанова. Човешкият живот – раждане, сватба, погребение. София, Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“.
- Парашкевов 1987: Парашкевов, Б. Явлението хетеронимия. – *Съпоставително езиковедение*, № 4, с. 30–35.
- Холиолчев 1978: Холиолчев, Хр. Диалектната лексика в тълковния речник на националния език. – В: *Съпоставително изучаване на частните лекси-*

кални системи на славянските езици в синхрония и диахрония. София, Издателство на БАН, с. 206–207.

REFEFENCES

- BSRL 2012: *Holiolchev, Hr., M. Mladenov, L. Radeva.* Balgarska semeyno-rodova leksika. Entsiklopedichen rechnik. Sofia, “Iztok – Zapad”.
- Georgieva 2018a: *Georgieva, Tsv.* Semantichen rechnik na rodninskite nazvaniya v balgarskiya ezik. – *Studia z filologii polskiej i slowianskiej*, 53, s. 72–83.
- Georgieva 2018b: *Georgieva, Tsv.* Nazvaniya na mazha rodnina v balgarskiya ezik. – In: *Obshtestvo. Dumi. Saznanie. Yubileen sbornik v chest na ezikovedite Angel Pachev, Ivan Kasabov i Maksim Stamenov.* Sofia, Izdatelstvo na BAN „Prof. Marin Drinov“, s. 128–137.
- Holiolchev 1978: *Holiolchev, Hr.* Dialektnata leksika v talkovniya rechnik na natsionalniya ezik. – In: *Sapostavitelno izuchavane na chastnite leksikalni sistemi na slavyanskite ezitsi v sinhroniya i diahroniya.* Sofia, Izdatelstvo na BAN, s. 206–207.
- IDR: *Radeva, V.* (red.) Ideografski dialekten rechnik na balgarskiya ezik. T. 1: A–D. Sofia, Balgarski bestselar.
- Legurska, Kitanova 2008: *Legurska, P., M. Kitanova.* Tematichen rechnik na terminite na narodniya kalendar. Sofia, Izdatelstvo na BAN „Prof. Marin Drinov“.
- Legurska i dr. 2012: *Legurska, P., N. Pavlova, M. Kitanova.* Choveshkiyat zhivot – razhdane, svatba, pogrebenie. Sofia, Izdatelstvo na BAN „Prof. Marin Drinov“.
- Parashkevov 1987: *Parashkevov, B.* Yavlenieto heteronimiya. – *Sapostavitelno ezikoznanie*, № 4, s. 30–35.

✉ Доц. д-р Цветелина Георгиева

Секция за българска лексикология и лексикография
Институт за български език „Проф. Л. Андрейчин“
при Българската академия на науките
бул. „Шипченски проход“ 52, бл. 17, 1113 София, България

✉ Assoc. Prof. Tsvetelina Georgieva, PhD

Department of Bulgarian Lexicology and Lexicography
Institute for Bulgarian Language
Bulgarian Academy of Sciences
52 Shipchenski prohod, Bl. 17, Sofia 1113, Bulgaria